

A85/36

12 september 1985.

BLOKPOLITIEK SOVJET-UNIE AANGESCHERPT.

Op 21 juni j.l. verscheen in de Pravda een artikel, dat in opmerkelijk harde bewoordingen de Sovjetrussische politiek tegenover Oosteuropese bondgenoten herbevestigde. Vergroting van de cohesie binnen het socialistische blok, afwijzing van bepaalde economische hervormingen, veroordeling van "nationalisme", geen plaats voor een bemiddelaarsrol van kleinere staten tussen de grootmachten; kortom, de oude Sovjet standpunten terzake zijn door het Kremlin opnieuw extra onderstreept.

De reacties in het socialistische kamp waren zeer terughoudend. De Tsjechen stonden in hun applaus alleen. De in het nauw gedreven Roemenen voelden zich als enigen gedwongen zich af te zetten tegen de claims in de Pravda. Hongaren en Oostduitsers, die evenzeer mikpunt van kritiek waren, hulden zich in een veelzeggend stilzwijgen. "Buitenstaander" Joegoslavië zag in het artikel een aanleiding om nog eens van leer te trekken tegen de in het Sovjet-blok levende gedachte aan een nieuwe wereldconferentie van communistische partijen.

BLOKPOLITIEK SOVJET-UNIE AANGESCHERPT.

Voorgeschiedenis

Een sterk ideologisch getint artikel in de Pravda van 21 juni j.l. onder de kop "Leidende factor in het revolutionaire wereldproces", heeft in westerse kringen nogal wat opzien gebaard omdat het wordt gezien als een indicatie voor een opvallende verharding van de Sovjetrussische blokpolitiek onder GORBATCHEV. Nadere bestudering van de inhoud maakt echter duidelijk dat het door een zekere O. VLADIMIROV geschreven Pravda-artikel haar oorsprong vindt in een conflict dat al onder CHERNENKO speelde. In het voorjaar van 1984 werd duidelijk dat enkele Oostblokstaten, met name de DDR, Hongarije en Roemenië, gebruik makend van de inertie van de Kremlintop door de ziekte van achtereenvolgens BREZHNEV, ANDROPOV en CHERNENKO, voor zichzelf wat meer speelruimte trachtten te verwerven op zowel binnen- als buitenlands politiek terrein.

De ontevredenheid van de Sovjet-leiding over deze ontwikkeling werd het eerst verwoord door haar volgzame bondgenoot Tsjechoslowakije. In het partijblad Rude Pravo van 30 maart 1984 werd door Michal STEFANAK (nu hoofd ID-KSC) en Ivan HLIVKA (medewerker ID-KSC) een felle aanval gedaan op nationalistische tendensen van enkele socialitische landen.

Een maand later volgde in het theoretisch vaktijdschrift Voprosy Istorii KPSS (Vragen der Geschiedenis van de CPSU) een artikel van een zekere O.V. BORISOV, waarin nu ook rechtstreeks van Sovjet-zijde het ongenoegen over de genoemde ontwikkelingen geventileerd werd. Spoedig werd in brede kring aangenomen dat BORISOV het pseudoniem was voor Oleg B. RAKHMANIN, eerste plaatsvervangend hoofd van de CC-afdeling voor betrekkingen met regerende CP-en.

De BORISOV-verhandeling van april 1984 vertoont inhoudelijk dermate grote overeenkomsten met het recente VLADIMIROV-artikel in de Pravda, dat het niet zou verbazen als ook daarachter wederom RAKHMANIN schuil zou gaan.

Het artikel van VLADIMIROV

In vergelijking met de BORISOV-bijdrage is het VLADIMIROV-artikel aanmerkelijk harder van toon en gezien de wijze waarop het nu in het meest gezaghebbende CPSU-orgaan is gepresenteerd, mag men aannemen dat de huidige Sovjet-leiding daarmee haar stellingname inzake de blokpolitiek duidelijk heeft willen formuleren.

Overeenkomstig de dit voorjaar door GORBATCHEV in de discussie rond het verlengen van het Warschau-Pact verdrag ingezette lijn* , roept VLADIMIROV op tot meer cohesie binnen het

-----

*Zie FOCUS A85/25 "Verlenging Warschau Pact: overwinning, nederlaag en compromis".

socialistische blok, teneinde weerstand te bieden aan de "anti-communistische kruistocht", die zich opnieuw aftekent. De auteur richt zich daarbij niet uitsluitend tot de blokstaten, maar tot "alle staten van het socialistische wereldsysteem". Landen worden niet met name genoemd, met uitzondering van opmerkelijk genoeg de Chinese Volksrepubliek. Waar BORISOV zich een jaar eerder nog uitputte in kritiek op het "Maoïsme" en de Chinese hulp aan het imperialisme, daar dringt VLADIMIROV aan op het "verstevigen van de banden en het intensiveren van de samenwerking met China". Deze passage wordt onmiddellijk gevolgd door een lofzang op de successen van de socialistische gemeenschap, hetgeen te danken zou zijn aan de onderlinge betrekkingen die gebaseerd zijn op "de principes van marxisme-leninisme, socialistisch internationalisme en broederlijke wederzijdse hulp".

Met Lenin in de hand wordt in het artikel een scherpe aanval gedaan op "opportunisten die het proletarisch internationalisme belasteren en zichzelf zien als pioniers van een nieuw soort eenheid". Met name Roemenië en Joegoslavië kunnen zich in deze passage aangesproken voelen. De socialistische eenheid onder de bezielende leiding van de Sovjet-Unie wordt volgens VLADIMIROV bovenal bedreigd door nationalistische aspiraties, die door de imperialistische propaganda maar al te graag aangewakkerd worden. "Afwijkingen van de marxistisch-leninistische lijn in socialistische landen hebben dan ook op de een of andere manier altijd te maken met nationalistische tendensen". Als dit nationalisme de vorm aanneemt van bedekte of zelfs manifeste "Russophobie" en "Anti-Sovjetisme", dan zal dit volgens VLADIMIROV ernstig schade berokkenen aan de eenheid onder socialistische volkeren.

De auteur heeft ook geen goed woord over voor de ambities van "kleine" landen (hij doelt hierbij ongetwijfeld op Hongarije, Roemenië en de DDR) om als middelaar te fungeren tussen de grootmachten. Kan er sprake zijn van bemiddeling door individuele socialistische landen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, zo luidt de retorische vraag, als de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie en van de marxistisch-leninistische kern van het wereldsocialisme in hoofdlijnen identiek is?

Tot slot waarschuwt VLADIMIROV ook voor bepaalde economische hervormingen. Hij geeft toe dat de meeste Comecon-staten de laatste decennia te kampen hebben gehad met economische problemen, maar waarschuwt voor verzwakking van de staatsinvloed op de economische planning, omdat dit zal leiden tot invoering van het marktmechanisme en vergroting van de particuliere sector. Dat heeft volgens de schrijver dermate ernstig economische, sociale en ideologische consequenties, dat het zal uitlopen op ondermijning van de grondslagen van de socialistische economie. Tot op bepaalde hoogte acht hij aanpassingen in de economische politiek van socialistische landen wel toelaatbaar, doch steeds met inachtneming van de algemene wetmatigheden van de socialistische opbouw en vermindering van kapitalistische structuren. Dit betoog lijkt vooral gericht aan het adres van de Hongaren, maar kan evenzeer bedoeld zijn voor interne consumptie. In de Sovjet-Unie is namelijk een discussie gaande over een opwaardering van de particuliere sector.

Reacties op VLADIMIROV

In het Oosteuropese kamp is slechts mondjesmaat gereageerd op de harde woorden in het Pravda-artikel. Hongaren en Oostduitsers, die zich toch aangesproken zouden moeten voelen, hullen zich in een opvallend stilzwijgen. Twee andere, in het artikel niet met name genoemde, mikpunten van kritiek, Roemenië en Joegoslavië, hebben zich wel laten verleiden tot tegenargumenten. Alleen de Tsjechen kwamen, zoals te verwachten viel, met een positieve reactie.

Een Tsjechische steunbetuiging.

Ivan HLIVKA, de medeauteur van het Rude Pravo-artikel dat al in maart 1984 een voorzet gaf voor VLADIMIROV, was tevens de geestelijke vader van de Tsjechische reactie op het Pravda-artikel. Onder de kop "Een inspirerend voorbeeld van de Partij van Lenin", bepleitte hij in de Rude Pravo van 9 juli j.l. geheel in de geest van VLADIMIROV voor een grotere samenhang binnen het socialistische blok. Om dit te bereiken moeten de socialistische landen zich volgens hem volledig laten leiden door de ervaring van de Sovjet-Unie. Coördinatie van economische en politieke maatregelen en versteviging van de greep van de partij op het blok-gebeuren, zijn eveneens vereist. Ook HLIVKA wijst economische hervormingen van de hand, alsmede economische hulp uit het Westen.

Dit alles vormt een afspiegeling van het Pravda-artikel, dat overigens niet met name wordt genoemd. Het verschil ligt vooral in de wat mildere toon van de Rude Pravo, en in het ontbreken van een oordeel over het politieke en ideologische gedrag van zusterpartijen.

Roemenië in het nauw.

Het streven van GORBATCHEV naar meer eenheid binnen het Sovjet-blok, plaatst vooral Roemenië onder toenemende politieke druk. De verwickelingen rond de verlenging van het Warschau Pact-verdrag maakte het afgelopen voorjaar al duidelijk dat de speelruimte die CEAUSESCU van het Kremlin krijgt om een eigen politieke weg te bewandelen, steeds kleiner wordt. De kritiek van VLADIMIROV op het "nationalisme" in sommige socialistische staten en op de rol van kleinere staten tussen de grootmachten, moet juist door de Roemeense staats- en partijleiding ervaren zijn als het wrijven van zout in open wonden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Roemeense pers het meest gereageerd heeft op het Pravda-artikel, zonder overigens expliciet melding te maken van de woorden van VLADIMIROV. Diens kritiek werd echter impliciet in een aantal artikelen weerlegd met formuleringen van de volgende strekking: ieder land heeft recht op een eigen weg naar het socialisme, afhankelijk van de nationale omstandigheden; vrijheid en onafhankelijkheid van iedere staat moeten gewaarborgd blijven om onderdrukking en overheersing tegen te gaan.

Het Roemeense standpunt over de rol die kleine en middelgrote landen in de internationale politiek moeten spelen, werd zowel door CEAUSESCU als door zijn minister van Buitenlandse Zaken, Stefan ANDREI, herhaaldelijk benadrukt. Ook na de aanval van

VLADIMIROV blijft de Roemeense leider erbij dat deze landen een rol moeten spelen bij de ontwapeningsbesprekingen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten in Geneve. Met betrekking tot de relaties tussen de communistische partijen houdt CEAUSESCU vast aan zijn pleidooi voor de vestiging van de door VLADIMIROV verfoeide "nieuwe soort eenheid". In een rede ter gelegenheid van zijn 20-jarig "ambtsjubileum" hield hij op 24 juli j.l. zijn gehoor voor dat deze "nieuwe eenheid" gebaseerd moet zijn op respect voor de onafhankelijkheid van iedere partij bij het vaststellen van haar politieke lijn. In deze context pleitte hij voor regionale (lees: Europese) en wereldwijde conferenties van CP-en en arbeiderspartijen, op voorwaarde dat geen kritiek op of inmenging in de politiek van andere partijen zou plaatsvinden. De manmoedige taal van CEAUSESCU c.s. kan echter niet verhullen dat er binnen het Sovjet-blok steeds minder ruimte is voor het uitstippelen van eigen politieke wegen.

Joegoslaven beluisteren oproep tot wereldconferentie

In Joegoslavië werd het artikel in de Pravda door Daver SOSIC, een vooraanstaand expert op het gebied van de buitenlandse politiek, geïnterpreteerd als de krachtigste waarschuwing tegen vermeende verzwakking van en verraad aan het proletarisch internationalisme sedert lange tijd.

In twee bijdragen in het dagblad Vjesnik (Zagreb) verklaart SOSIC de woorden van VLADIMIROV als bewijs, dat Moskou uit is op een nieuwe communistische wereldconferentie. Hij wees erop dat op 18 juni - drie dagen voor het verschijnen van het Pravda-artikel - door de Tsjechische leider Gustav HUSAK opnieuw werd opgeroepen tot het houden van zo'n conferentie. Bij de pogingen om tot zo'n bijeenkomst te komen, maakt Moskou volgens SUSIC steeds een van haar bondgenoten tot spreekbuis.

Een monolitische marxistisch-leninistische kern, waarover VLADIMIROV spreekt, bestaat niet volgens de Joegoslavische buitenland-deskundige, en door het ontkennen van "nationale modellen van socialisme" door de Sovjet-Unie, kan een wereldconferentie slechts schade berokkenen aan de communistische beweging.

De gezaghebbende radio-commentator Milika SUNDIC heeft zich inmiddels aangesloten bij de evaluatie van SOSIC van het Pravda-artikel door daarover op te merken dat "het herinnert aan tijden, waarvan we dachten dat ze al lang achter ons lagen".

Voorlopige conclusie

Het VLADIMIROV-artikel in de Pravda en de reacties daarop geven aan dat het nieuwe GORBACHEV-regiem - alle typering als "pragmatisch" en "flexibel" ten spijt - uit is op verdere gelijkschakeling van de Oosteuropese landen en het sluiten van de communistische gelederen.